Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

TyV@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan 1.9.2021 päivätty kutsu asiantuntijakuulemiseen ja kirjallisen asiantuntijalausunnon toimittamiseen

Tasa-arvovaltuutetun lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteosta (VNS 4/2021 vp)

Tasa-arvovaltuutettu kiittää eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston sisäistä turvallisuutta koskevasta selonteosta ja toteaa kohteliaimmin seuraavaa.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävät ja toimivalta

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen ja toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain eli tasa-arvolain (609/1986) sukupuolisyrjinnän kieltojen sekä sukupuolten tasa-arvoa koskevien edistämisvelvoitteiden noudattamista. Tasa-arvovaltuutettu myös seuraa sukupuolten tasa-arvon toteutumista yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Tasa-arvovaltuutettu pyrkii aloittein, neuvoin ja ohjein edistämään tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista sekä antaa tietoa tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä.

Tasa-arvovaltuutettu tarkastelee tässä lausunnossa valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selontekoa toimivaltansa mukaisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Selonteon lähtökohdat

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä, että selonteon lähtökohtana on sisäisen turvallisuuden laaja käsite (Selonteon kohdat 1.1. ja 2.2.). Kuten selonteossa todetaan, turvallisuusongelmien juurisyihin vaikutetaan tehokkaasti erityisesti muilla kuin turvallisuusviranomaisten reaktiivisilla toimilla. Työllisyys, koulutus, yhteiskunnallinen osallisuus, ihmisten terveys, vähäiset päihdehaitat ja korkea hyvinvointi laajasti muodostavat perustan hyvälle arjen turvallisuudelle. Toisaalta kuten selonteossakin todetaan, vaikka yhä useamman ihmisen arki on yhä turvallisempaa, sosiaaliset ongelmat kasautuvat yksilötasolla ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvu horjuttaa yleistä luottamusta yhteiskuntaan ja lisää turvattomuuden tunnetta. Ennaltaehkäisyn painottaminen ja moniviranomaisyhteistyö on tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan tärkeää.

Tasa-arvovaltuutettu haluaa kiinnittää huomiota selonteon toteamukseen, jonka mukaan eri tavoin haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kokema sekä mitattu turvallisuus ovat huonompia kuin väestöllä keskimäärin. Turvallisuuskokemusta ja -uhkia tarkastellessa on tärkeää huomioida yhtenä taustamuuttujana sukupuoli. Kun sukupuoli risteää muiden tekijöiden, kuten iän tai johonkin vähemmistöön kuulumisen kanssa, saadaan tarkempaa tietoa mitatun ja koetun turvallisuuden eroista ja eri väestöryhmien tarpeisiin voidaan vastata paremmin.

Tasa-arvovaltuutettu korostaa sukupuolinäkökulman huomioimista myös sisäisen turvallisuuden arvioinnissa. Tasa-arvolain 4 §:n mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Sukupuolivaikutusten arviointi tarkoittaa sitä, että toimenpiteen, poliittisen päätöksen tai lainsäädännön vaikutuksia arvioidaan etukäteen mahdollisten sukupuolivaikutusten kannalta. Tavoitteena on ehkäistä sukupuolten kannalta ei-toivotut vaikutukset ja edistää tasa-arvoa. Arvioinnin perusteella voidaan tehdä korjaavia ehdotuksia syrjinnän ja ei-haluttujen vaikutusten vähentämiseksi, tasa-arvon edistämiseksi ja tasa-arvon esteiden poistamiseksi.

Tasa-arvovaltuutettu muistuttaa myös tasa-arvolain 6 c §:n mukaisesta velvoitteesta, jonka mukaan viranomaisten tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Sukupuolinäkökulman tulee siis pitää sisällään myös sukupuolen moninaisuus.

Syrjäytyminen sukupuolinäkökulmasta

Selonteossa on todettu, että rikollisuus, tapaturmat ja onnettomuudet liittyvät usein huono-osaisuuteen. Syrjäytymistä käsitellään laajasti. Esimerkiksi matala koulutus, pitkäaikainen työttömyys ja toimeentulo-ongelmat mainitaan merkittävinä syrjäytymisen riskitekijöinä. (2.1.6.) Kodin ulkopuolella sijoitettujen nuorten väkivaltakokemuksien yleisyys on puolestaan nostettu yhdeksi huolenaiheeksi. (3.3.3.)

Suurta osaa ihmisistä huolestuttaa eriarvoisuuden kasvu, mikä näkyy turvallisuudessa erityisesti väkivallan, onnettomuuksien, syrjinnän ja viharikosten sekä eri tavoin ilmenevän kaltoinkohtelun uhkaan liittyen. (3.1.5.) Tältä osin selonteossa todetaan, että suurin taustatekijä turvallisuuden eriarvoisuudessa on köyhyys- ja syrjäytymisriski, joka koskettaa huomattavaa osaa väestöstä eli noin 860 000 henkilöä.

Riskitekijöitä ei kuitenkaan tarkastella johdonmukaisesti sukupuolinäkökulmasta eikä toimenpiteiden ja seurannan osalta huomioida erityisesti sukupuolta.

Tiedossa on, että sukupuolten välillä on nähtävissä eroja hyvinvoinnissa, sosiaalisessa osallisuudessa, terveydessä, sairastavuudessa ja kuolleisuudessa.[1] Myös selonteossa todetaan muun muassa, että ”erityisesti miesten onnettomuuksista ja tapaturmista johtuvat loukkaantumiset ja kuolemat ovat Suomessa korkealla tasolla, yli kaksinkertaiset verrattuna parhaiten sijoittuvaan Pohjoismaahan Tanskaan ja kolmanneksen enemmän kuin Ruotsissa.” (3.2.2.) Selonteossa ”miessukupuoli” mainitaan myös yhtenä rikollisuuden taustatekijänä sekä tekijöiden että uhrien kohdalla. (3.3.2.) Merkittävä osa Suomen henkirikoskuolleisuudessa liittyy miesten syrjäytymiseen ja alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäyttöön. (3.6.6.) Toisaalta selonteosta ei käy ilmi, eroaako ja millä tavalla miesten ja naisten syrjäytyminen toisistaan ja mistä kaikesta esimerkiksi miesten onnettomuus- ja tapaturma-alttius johtuu. Tämä vaikeuttaa myös tehokkaiden ennaltaehkäisevien toimien suunnittelua ja suuntaamista.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että sekä syrjäytymis- että köyhyysriskejä ja näiden vaikutuksia tulisi tarkastella sukupuolinäkökulmasta. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa tunnistetaan sukupuolityypillinen riskikäyttäytyminen, puretaan haitallisia sukupuolistereotypioita ja huomioidaan mahdollisten sukupuolisensitiivisten toimien tarve.

[1] Siukola, Reetta; Soronen, Sonja; Teräsaho, Mia (2017), Hyvinvointi ja terveys. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Väkivaltarikollisuus ja naisiin kohdistuva väkivalta

Selonteossa todetaan, että Suomi on maailman turvallisin maa. Tältä osin olisi turvattava kaikkien mahdollisuus elää ilman väkivaltaa ja sen uhkaa sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolen ilmaisusta riippumatta.

Naisten väkivaltakokemukset, mukaan lukien vakava, jopa kuolemaan johtava lähisuhdeväkivalta on Suomessa hälyttävän yleistä. Kansainvälisessä oikeudessa sukupuoleen perustuva naisiin kohdistuva väkivalta on määritelty väkivallaksi, joka kohdistuu naisiin sukupuolen takia ja/tai väkivallaksi, jossa uhrit ovat tyypillisesti naisia. Tällaista väkivaltaa ovat monet seksuaalirikokset ja lähisuhdeväkivaltarikokset. Valtion velvollisuus suojella naisia tehokkaasti väkivallalta, mukaan lukien parisuhde- ja seksuaalinen väkivalta, korostuu vakavan väkivallan tapauksissa. Tämä valtion vastuu on todettu YK:n naisten syrjinnän vastaisessa sopimuksessa (CEDAW) ja sopimusta valvovan CEDAW-komitean yleissuosituksissa no. 19 ja 31, sekä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus). Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään selonteossa ja ongelma tunnistetaan nyt kansallisesti.

Sekä CEDAW-komitea että Istanbulin sopimuksen asiantuntijaryhmä GREVIO ovat ottaneet kantaa Suomen tilanteeseen. GREVIO on suosituksissaan kehottanut Suomea muun muassa varmistamaan riittävät resurssit naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaiseen toimintaan sekä varmistamaan turvakotien alueellisen saavutettavuuden kaikkialla maassa, kouluttamaan poliiseja ja syyttäjiä naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta sekä varmistamaan lainvalvontaviranomaisten riittävät resurssit väkivaltaan puuttumiseen sekä arvioimaan muun muassa lähestymiskiellosta annettua lakia ja sen soveltamiskäytäntöä Istanbulin sopimuksen toimeenpanon näkökulmasta.

Tasa-arvovaltuutettu pitää ensiarvoisen tärkeänä naisiin kohdistuvan väkivallan tehokasta ennaltaehkäisyä. Selonteossakin on todettu, että ennalta ehkäisevä toiminta on myös taloudellisesti kannattavaa, kun rikosten ja mahdollisesta rikosprosessista ja kriminaalihuollosta aiheutuvat kulut pienenevät eikä rikosten uhrien ja tekijöiden työpanosta menetetä. (5.4.1.)

Naisiin kohdistuvan väkivallan, mukaan lukien vakavan lähisuhdeväkivallan, riskinarvioinnin merkitys tulee tunnistaa ja siihen tulee panostaa. Esimerkiksi GREVIO on kehottanut Suomea varmistamaan, että kaikkien asianomaisten viranomaisten ja erityisesti rikosprosessin toimijoiden tulisi sisällyttää omiin toimintoihinsa systemaattinen ja sukupuolisensitiivinen riskinarviointi naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa.

Lisäksi vaikka turvakotikotien määrä on lisääntynyt Suomessa, turvakotiverkosto ei ole valtakunnallisesti kattava. Selonteossa olisi ollut hyvä tuoda esille mahdollisia muutoksia turvakotipalvelujen käytössä ja arvioida erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien, kuten vammaisten naisten ja maahanmuuttajataustaisten naisten pääsyä turvakotipalvelujen piiriin. Lisäksi esimerkiksi päihdeongelmaisille naisille ei ole tarjota turvakotipalveluja. Turvakotien ja muiden tukipalvelujen saatavuus on huomattavan tärkeää varsinkin koronaviruspandemian aikana, kun perheiden sisäiset ongelmat ovat voineet kärjistyä ja väkivallan uhka on todennäköisesti kasvanut. Selonteossakin on todettu, että esimerkiksi kotihälytysten määrä on kasvanut merkittävästi. (3.7.7.)

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että kansallisessa rikosuhritutkimuksessa seurataan ja eritellään rikollisuuden muutoksia systemaattisesti sukupuolen mukaan. Myös uudet verkkoväkivallan muodot, vihapuhe, maalittaminen ja häirintä ovat ilmiöitä, jotka edellyttävät sukupuolinäkökulmaista analyysiä muihin taustatekijöihin yhdistettynä. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, mukaan lukien lapset ja nuoret joutuvat muita useammin väkivallan, kiusaamisen ja seksuaalisen kaltoinkohtelun uhreiksi. Toisaalta esimerkiksi naiset ovat alttiimpia seksistiselle vihapuheelle ja he kohtaavat useammin brutaaleja ja seksualisoituja uhkauksia kuolemasta, raiskauksesta ja väkivallasta. Jos uhkausten kohteeksi joutuminen vähentää aktiivista osallistumista julkiseen keskusteluun ja lisää joidenkin aiheiden käsittelyn välttelyä, yhteiskunnallinen osallisuus ja osallisuuden kokemus vähenevät.

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä, että uhrikokemusten kasautumiseen halutaan puuttua ja että rikosprosessin rinnalla uhrit ja tekijät ohjataan sellaisen avun piiriin, jolla voidaan puuttua juurisyihin. (5.4.4.) Tältä osin Suomen tulee varmistaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiset toimet eivät ole määräaikaisista hankkeista ja toimintaohjelmista riippuvaisia, vaan työ on pitkäjänteistä ja riittävästi resursoitua.

Selonteossa todetaan, että viranomaisten vastustaminen sekä heidän työssään kohtaama väkivalta on kasvanut tasaisesti 2010-luvulla. Tältä osin tasa-arvovaltuutettu huomauttaa, että työpaikoilla koettu väkivallan uhka koskee erityisesti naisvaltaisia palvelu-, terveys- ja sosiaalialaa. Myös selonteossa olisi ollut hyvä tuoda esille, että naiset kokevat keskimäärin enemmän työpaikoilla väkivaltaa ja väkivallan uhkaa.

Tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara

Ylitarkastaja Marjo Rantala

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.